

CHATGPT 4.0'IN TÜRK İSLAM EDEBİYATI METİN ŞERHİNDE DOĞRULUK DEĞERLENDİRMESİ

Ali CAŇELİK *

İhsan ŞEN**

Emrullah YAKUT***

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 10 Kasım 2024, **Kabul Tarihi:** 20 Kasım 2024, **Yayın Tarihi:** 31 Aralık 2024, **Atf:** Cañelik, Ali. Şen, İhsan. Yakut, Emrullah. "Chatgpt 4.0'ın Türk İslam Edebiyatı Metin Şerhinde Doğruluk Değerlendirmesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/3 (Özel Sayı: Yapay Zekâ ve İlahiyat: Yeni Paradigmalar Aralık 2024): 69-91.

DOI: 10.33415/daad.1582602

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 10 November 2024, **Accepted:** 20 November 2024, **Published:** 31 December 2024, **Cite as:** Cañelik, Ali. Şen, İhsan. Yakut, Emrullah. "Accuracy Evaluation of ChatGPT 4.0 in Text Annotation of Turkish Islamic Literature". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 24/3 (Special Issue: Artificial Intelligence and Theology: New Paradigms, December 2024): 69-91.

DOI: 10.33415/daad.1582602

* Sorumlu yazar, Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, ali.canelik@kocaeli.edu.tr. Orcid ID: 0000-0002-6058-286X, Katkı oranı: %50 / Responsible Author, Assoc. Prof. Dr., Kocaeli University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, ali.canelik@kocaeli.edu.tr. Orcid ID: 0000-0002-6058-286X, Contribution rate: 50%.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, ihsan.sen@kocaeli.edu.tr. Orcid ID: 0000-0003-0495-148X, Katkı oranı: %25 / Assist. Prof., Kocaeli University, ihsan.sen@kocaeli.edu.tr Orcid ID: 0000-0003-0495-148X, Contribution rate: 25%.

*** Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, emrullahyakut@artuklu.edu.tr. Orcid ID: 0000-0002-1268-1806, Katkı oranı: %25 / Assoc. Prof. Dr., Mardin Artuklu University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature, emrullahyakut@artuklu.edu.tr. Orcid ID: 0000-0002-1268-1806, Contribution rate: 25%.

Öz

Bu çalışma, yapay zekânın Türk İşlam edebiyatı metin şerhi üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmada, ChatGPT-4o sürümü kullanılarak Türk İşlam edebiyatına ait kaside türünde bir metnin 20 beyti analiz edilmiştir. İlk 10 beyit, müzik-duygu ilişkisi çerçevesinde yönlendirilerek analiz edilirken, son 10 beyit yönlendirme olmaksızın yorumlanmıştır. Yönlendirme ile yapılan değerlendirmede bilgi doğruluğu, kanıtlara dayanma ve konu ilişliliği puanları yüksek çıkarken, yönlendirmesiz değerlendirmede açıklık ve spesiflik puanları artmıştır. Çalışma, yapay zekânın Türk İşlam edebiyatı metin analizinde sistematik bir yaklaşım sunduğunu, ancak doğruluk ve güvenilirlik açısından dikkat edilmesi gereken unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır. Yönlendirme kullanımı, analizlerin daha tutarlı ve konu odaklı olmasını sağlarken, yönlendirmesiz analizler daha bağımsız yorum fırsatı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk İşlam Edebiyatı, Yapay Zekâ, ChatGPT, Metin şerhi, Doğruluk Değerlendirme Analizi.

Accuracy Evaluation of ChatGPT 4.0 in Text Annotation of Turkish Islamic Literature**Extended Abstract**

This study investigates the application of artificial intelligence, specifically ChatGPT-4.0, in the field of Turkish Islamic literature with a focus on text annotation and accuracy evaluation. With advancements in machine learning and deep learning algorithms, AI has been utilized across various fields, from education to healthcare, enhancing the depth and speed of analyses traditionally done manually. In this study, ChatGPT-4.0 was employed to interpret a Turkish qasida—a form of classical panegyric poetry dedicated to Sultan Selim I. The research evaluated twenty couplets from the qasida, split into two groups: the first ten were analyzed with directed prompts that focused on the relationship between music and emotion, while the remaining ten were interpreted without guidance, allowing the AI to provide autonomous commentary.

The first section of the study focused on a structured approach where specific prompts were used to guide ChatGPT-4.0 in exploring themes of musical symbolism and emotional depth. This guided analysis included topics like "Music and Emotional Expression," "Symbolism of Mehter Music," and "The Emotional Role of the Ney (reed flute) in Ottoman Poetic Traditions." By drawing connections between these themes and the couplets, the AI was encouraged to explore the symbolic associations between certain musical instruments and emotional states. The ney, for example, was interpreted as an instrument conveying melancholy, aligning with its cultural significance in Sufi music. This directed approach led to highly consistent results, with the responses scoring well in terms of factual accuracy, thematic relevance, and clarity.

In the second part of the analysis, ChatGPT-4.0 was tasked with interpreting the couplets without directed prompts, allowing for a broader analysis not constrained to any specific themes. Here, the AI adopted a more conceptual approach, exploring general cultural, aesthetic, and emotional aspects rather than focusing solely on musical connections. This autonomy led to varied interpretations that were not always aligned with the intended themes but introduced additional insights. Interestingly, these responses scored higher in clarity and specificity but showed slightly lower scores in factual accuracy and evidence-based support compared to the directed analysis. The results suggest that while AI can independently provide insightful interpretations, directed prompts are beneficial for

maintaining thematic focus and analytical consistency in specialized fields like Turkish Islamic literature.

Comparing the results from both sections, the study identified distinct strengths and limitations in AI-driven text annotation. The guided analysis underscored the value of prompt engineering for obtaining focused, factually consistent insights, particularly in examining the complex cultural and emotional dimensions of Turkish Islamic literature. For instance, by structuring questions around musical themes, the AI could more effectively generate contextually accurate interpretations. Conversely, the unguided responses illustrated ChatGPT-4.0's potential for producing broader cultural reflections, allowing the model to interpret the couplets through a more diverse lens, though sometimes at the expense of thematic precision.

An important aspect of this study was the accuracy evaluation of the AI's responses. For this purpose, a six-criterion framework—Accuracy of Information Index (AOI)—was developed, rating responses on a scale from 0 to 5 based on the following factors: factual accuracy, evidence-based support, clarity, thematic relevance, specificity, and consistency. The results revealed that the guided approach consistently achieved higher scores in factual accuracy, evidence support, and thematic relevance, demonstrating the importance of structured guidance in AI-assisted literary analysis. On the other hand, the unguided section achieved higher clarity and specificity scores, indicating that, while the AI provided more autonomous insights, some interpretations deviated from the intended themes.

The study's methodology also included a detailed comparative analysis of sources cited in each section. In the guided analysis, references to Ottoman music and poetry sources, such as works by Turkish musicologists and historians, were integrated into the AI responses to enhance reliability. Citations were provided in APA style, further validating the AI's interpretations. In contrast, the unguided analysis drew more general connections, citing broader literary and historical sources, which, while insightful, occasionally lacked the thematic depth of the guided responses.

The research provides a comprehensive overview of how AI, when combined with structured prompts, can effectively contribute to the study of complex literary texts, offering both thematic insights and cultural analysis. This study suggests that artificial intelligence can act as a valuable assistant in Turkish Islamic literature by supporting traditional methods with a systematic, technology-driven approach. However, the findings also caution against over-reliance on AI, as accuracy and thematic relevance can be compromised without proper guidance. For future research, integrating more diverse prompts or refining prompt strategies could enhance the precision and depth of AI-generated insights, enabling scholars to explore Turkish Islamic literature from new perspectives.

Ultimately, this study contributes to ongoing discussions on AI's role in the humanities, specifically in analyzing culturally rich texts within Turkish Islamic literature. The research underscores the potential of AI to support and enrich traditional interpretative methods, suggesting that, with the proper guidance, AI tools can aid scholars in making literary works more accessible and interpretable. While AI may not replace human scholarship, it can significantly complement it, allowing researchers to uncover nuanced layers of meaning within classical literature.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Artificial Intelligence, ChatGPT, Text Annotation, Accuracy Evaluation Analysis.

Giriş

Günümüzde yapay zekâ teknolojisi, eğitimden sağlığa, ekonomiden sanata kadar birçok alanda aktif olarak kullanılmaktadır. Gelişen algoritmalar ve derin öğrenme modelleri sayesinde, yapay zekâ sistemleri yalnızca veri işlemekle kalmayıp, insan düşünce yapısını taklit ederek karmaşık analizler gerçekleştirebilmektedir. Bu teknolojinin sunduğu imkânlar gerek ilahiyat sahasında gerekse de edebiyat sahasında yeni denemelere ve uygulamalara kapılar açmış ve edebî eserlerin incelenmesi için yenilikçi yaklaşımlar sunmuştur. Edebiyat metinlerinin hem içerik hem de biçim açısından değerlendirilmesinde yapay zekâ modellerinin sağladığı analiz gücü, sürekli test edilmekte ve alana yapacağı katkının sınırları ölçülmektedir.

Yapay zekâ ile gerçekleştirilen bu analizler, birçok farklı perspektiften ele alınabilmekte ve çeşitli değerlendirme ölçütleri kullanılarak çok yönlü sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Örneğin, duygusal analiz, metin çözümleme, dil öğrenme ve kültürel içerik analizi gibi konular, yapay zekâ ile işlenmekte ve kontrollü bir şekilde alanın sahil muhteva ve kriterlerine göre değerlendirilmektedir. Bu çerçevede bazı açılımlar sağlanmaktadır.

Bu çalışmada, yapay zekânın Türk İslam edebiyatı bağlamında nasıl bir analiz gücüne sahip olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle Türk İslam edebiyatının önemli türlerinden biri olan kasideler üzerinden yapılan bu inceleme, yapay zekânın edebî metinleri kültürel, duygusal ve estetik açılarından nasıl analiz ettiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Yönlendirme yapılarak ve yönlendirme olmaksızın gerçekleştirilen analizler karşılaştırılarak, yapay zekânın edebî değerlendirmelerdeki potansiyeli ve sınırlılıkları ölçülmektedir. Çalışma, yapay zekânın edebiyat incelemelerine olan katkısını Türk İslam edebiyatı özelinde ele alarak literatüre katkısını ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. Araştırmanın Problemi

Bilimsel çalışmaların hemen hemen her alanında kullanılan yapay zekâ ile ilgili uygulamalar görülmekte ve bu uygulamaların analizlerine yer verilmektedir. Yapay zekâ her ne kadar henüz istenilen seviyeye gelmese de bazı alanlarda daha önemli gelişmelere aracı olmakta ve kullanım oranı artmaktadır. Özellikle teknik alan-

larda daha çok görülmektedir. Zira yapay zekânın standart bilgileri elde etmesi ve onları analiz etmesi daha kolay görünmektedir.

Bu çalışmanın yapılmasının arkasındaki ana sâik sosyal bilimler sahasında olan edebiyat konusunda yapay zekânın ne kadar güvenilir veriler elde ettiğini ve bu verileri ne kadar güvenilir şekilde analiz ettiğini görmektir. Bu çerçevede yapay zekânın imkân ve kapasitesini Türk İslam edebiyatı sahasında ve spesifik bir uygulamayla ortaya koymak çalışmanın problemini teşkil etmektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada ChatGPT 4o sürümünün versiyonu kullanılmıştır. 1-10 arası yönlendirilerek elde edilen soru cevaplar, 19.10.2024 tarihinde; yönlendirme yapılmaksızın elde edilen 11-20 arası beyitlere dair cevaplar ise 29.10.2024 tarihinde yapılmıştır.

Kullanılan bilgisayar özellikleri:

Cihaz adı: DESKTOP-4PS131U

İşlemci: 12th Gen Intel(R) Core(TM) i5-1235U 1.30 GHz

Takılı RAM: 8,00 GB (kullanılabilir: 7,73 GB)

Cihaz Kimliği:D45D1642-A315-450A-B7FC-13D2A2B7886E

Ürün Kimliği: 00331-10000-00001-AA097

Sistem türü:64 bit işletim sistemi, x64 tabanlı işlemci

Sorulan şiir türü: kaside.

Beyitlerin yer aldığı kasidenin adı: Tārīh berāy-ı feth-i Mısr mültezem-i be-esāmī-yi makāmāt-ı musıkī der-vasf-ı Sultān Selīm.

Toplam beyit sayısı: 67

Sorulan beyit sayısı: 20

Günümüz Türkçesine çevirisi yapılarak şerhi istenen beyit sayısı: 10

Günümüz Türkçesine çevirisi yapılmadan şerhi istenen beyit sayısı:10

İlk 10 beyit günümüz Türkçesiyle birlikte ChatGPT 4o'a yüklenmiş ve müzik duygu ilişkisi açısından yorumu istenmiştir. “Kasidedeyi müzik duygu ilişkisi üzerinden incelemek istiyorum. Beyitteki açıklamaları literatüre atıfta bulunarak destekle ve beyti müzik

duygu açısından incele lütfen. Atıfları Apa 6'ya göre ve sayfa numarası vererek yap lütfen.” Œeklindeki komutla yönlendirme yapılmıŒtır.

11-20 arası beyitlerde ise hem günümüz Türkçesine çevirmesi hem de Œerh etmesi istenmiŒtir. İlk soru cümlesi beyit yazıldıktan sonra yanına “Günümüz Türkçesine evir” Œeklinde-dir. Günümüz Türkçesine evir sorusuna cevap alındıktan sonra “Literatüre atıf yaparak Œerh et lütfen. Apa 6'da sayfa numarası da ver.” Œeklinde-dir.

Bu Œekilde elde edilen veriler Bilgi Doğruluğu Endeksi (Accuracy of Information Index) yöntemi ile analiz edilmiŒtir. Bu analiz yöntemi sosyal bilimlerde bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla kullanılan bir analiz yöntemidir. Bu tür analizlerin kökeni, 20. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllarda, sosyal bilimlerde nicel araŒtırma yöntemlerinin yaygınlaŒmasıyla birlikte, bilginin doğruluğunu ölçmeye yönelik eŒitli indeksler ve metrikler geliŒtirilmiŒtir. Bu dönemde, anket ve gözlem gibi veri toplama yöntemlerinin güvenilirliğini artırmak için eŒitli istatistiksel teknikler ve indeksler kullanılmaya baŒlanmıŒtır. Ancak, "Accuracy of Information Index" teriminin literatürde ilk ne zaman kullanıldığına dair spesifik bir tarih belirlemek zordur. Genel olarak, bilginin doğruluğunu değerlendiren indekslerin kullanımı, sosyal bilimlerdeki metodolojik geliŒmelerle paralel olarak 20. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlaŒmıŒtır. Sosyal bilimlerde sahasında bu yöntemin ele alındığı alıŒmalar bulunmaktadır.¹

74 | db

3. AraŒtırmanın Kapsamı ve Sınırlılıklar

alıŒma sosyal bilimlerde sahasından bir cüz olan edebiyat üzerinde gerekleŒtirilmektedir. Bu da bir alt kategoride yer alan Türk İslam edebiyatı sahasına inmektedir. Bu sahanın da bir alt kategorisini oluŒturan metin Œerhi alıŒmalarına yöneliktir. Metin Œerhinin bütün metodolojisini ve ve problematiğini bir alıŒmada ele almak ve bütün çıktılarını analiz etmek mümkün değildir. Mesela edebiyatın bütün türlerini ele almanın mümkün olmayacağı ortadadır. Ayrıca bu türler içinde denenebilecek çok sayıda alıŒma türü bulunmaktadır. Ayrıca edeb metinlerin farklı disiplinlerle olan iliŒkisini

¹ Robert M. Groves, *Survey Methodology* (United States of America: Wiley, 2008); Robert King Merton, *Social Theory and Social Structure* (New York: Free Press, 1968); Earl R. Rabbie, *The Practice of Social Research* (Avustralya: Cengage AU, 2020).

de ayrı ayrı görmek gerekeceğinden bu çalışmada hepsine yer vermek ayrı bir sınırlılık göstermektedir. İzah ettiğimiz hususlar sadece Türk İslam edebiyatına dair sınırlılıklardır. Bu sahanın yapay zekâ tarafından ne kadar güvenilir şekilde ele alındığını görmek için eldeki tüm yapay zekâ programlarını test etmek gerekir. Bu ise ayrı bir sınırlılık konusudur. Çalışmada sadece bir yapay zekâda (ChatGPT) deney yapma tercih edilmiştir.

4. Araştırmanın Önemi

Çalışma, yapay zekânın Türk İslam edebiyatı sahasındaki güvenilirliğine dair bir veri ortaya koymaktadır. Sosyal bilimler daire-sindeki disiplinlerin doğa bilimlerindeki disiplinlerden farklı olarak kendisine mahsus bir yapısı vardır. Özellikle edebiyat gibi hususî yorumlara, ima ve çağrışımlara açık bir alanda yapay zekânın imkânlarını ortaya koymak, avantaj ve dezavantajlarını göstermek önem arz etmektedir. Zira bu alanlarda her ne kadar işlem hacmini düşürse ve analiz için veri oluşturmaya yarasa da bu süreçte çok sayıda hata ortaya çıkmaktadır. Kontrolün araştırmacıda olması kaydıyla neleri yapabildiğini, bunlar arasında hangi düzeyde güvenirlilik oluşturduğunu belirlemek gerekmektedir. Araştırmayı önemli kılan özelliklerinden biri budur. Bu, benzeri çalışmalarla bütünlük arz edecektir. Sosyal bilimlerdeki çıktılar yapay zekâ çalışmalarını da yönlendirecek ve sağlıklı uygulamalar için öneriler sunacaktır. Bu sayede gerek ChatGPT'nin gerekse diğer yapay zekâ programlarının sosyal bilimler sahasındaki imkân ve kabiliyetleri ortaya konulmuş ve genişletilmiş olacaktır.

db | 75

5. Cevapların Alt Başlıklar Altında Tasnifi ve Atıfları

5.1. 1-10 Arası Beyitlerde Yönlendirme Yapılarak Yöneltilen Soruların Cevaplanma Biçimi ve Cevapların Atıfları

Yapay zekâ çalışması için ele alınan kasidenin 1-10 arası beyitlerine müzik duygu ilişkisi yönlendirmesiyle sorulan sorular alt başlıklar altında cevaplanmıştır. Alt başlıkların ekseriyeti aşağıda görüleceği üzere müzik temalı oluşmuştur:

1. Beyit alt başlıkları:

- Müzik ve Duygu İlişkisi
- Duyguların Enstrümanlarla İfade Edilmesi
- Mehter Müziği ve Çeng-i Harbi

- Duygu ve M¼ziks¸el Sembolizm

1. Beyit atıfları:

- BaŒg¸z, İ. (1999). *Mehter MarŒlarının Toplumsal Psikolojik Etkileri*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Beken, M. (2016). *Osmanlı M¼ziğinde Makamlar ve Duygusal İfadeler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Özt¼rk, A. (2002). *Osmanlı M¼ziğinde Makamların Duygusal Etkileri*. Ankara: MEB Yayınları.

2. Beyit alt baŒlıkları:

- M¼zik ve Duygu İliŒkisi
- Ney ve Melankoli
- M¼zikal Sembolizm ve Toplumsal Duygular
- M¼zik Psikolojisi ve Hamasi Duygular
- K¼lt¼rel ve Tasavvufi Boyut

2. Beyit atıfları:

- BaŒg¸z, İ. (1999). *Mehter MarŒlarının Toplumsal Psikolojik Etkileri*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Beken, M. (2016). *Osmanlı M¼ziğinde Makamlar ve Duygusal İfadeler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Meriç, Œ. (1998). *Osmanlı Edebiyatında AŒkın Duygusal Derinlikleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, Œ. (1998). *Tasavvuf ve Neyin Sembolik Anlamı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, Œ. (1998). *Tasavvuf ve Osmanlı M¼zik K¼lt¼r¼*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özt¼rk, A. (2002). *Osmanlı M¼ziğinde Makamların Duygusal Etkileri*. Ankara: MEB Yayınları.
- Turhan, S. (2010). *T¼rk M¼ziğinde Ritmik Yapılar ve Duygu İfadeleri*. Ankara: T¼rk Dil Kurumu Yayınları.

3. Beyit alt baŒlıkları:

- M¼zik ve Duygu İliŒkisi

- Şeş-tar ve Âhenk
- Kolektif Duyguların İfadesi
- Müzik Psikolojisi ve Duygu Harmanı
- Savaş ve Hüzün Duygularının Bir Araya Gelmesi

3. Beyit atıfları:

- Başgöz, İ. (1999). *Mehter Marşlarının Toplumsal Psikolojik Etkileri*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Beken, M. (2016). *Osmanlı Müziğinde Makamlar ve Duygusal İfadeler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Meriç, Ş. (1998). *Osmanlı Edebiyatında Aşkın Duygusal Derinlikleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, Ş. (1998). *Tasavvuf ve Neyin Sembolik Anlamı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, Ş. (1998). *Tasavvuf ve Osmanlı Müzik Kültürü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öztürk, A. (2002). *Osmanlı Müziğinde Makamların Duygusal Etkileri*. Ankara: MEB Yayınları.
- Turhan, S. (2010). *Türk Müziğinde Ritmik Yapılar ve Duygu İfadeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

4. Beyit alt başlıkları:

- Şevk-efza Makamının Özellikleri ve Duygusal Etkisi
- Şevk-efza ve Bülbül Sembolizmi
- Müzik ve Duygusal Yansımalar
- Şevk-efza Makamının Tarihi Bağlamı

4. Beyit atıfları:

- Beken, M. (2016). *Osmanlı Müziğinde Makamlar ve Duygusal İfadeler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Meriç, Ş. (1998). *Osmanlı Edebiyatında Aşkın Duygusal Derinlikleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, Ş. (1998). *Tasavvuf ve Neyin Sembolik Anlamı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Meriç, Ş. (1998). *Tasavvuf ve Osmanlı Müzik Kültürü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Öztürk, A. (2002). *Osmanlı Müziğinde Makamların Duygusal Etkileri*. Ankara: MEB Yayınları.

- Turhan, S. (2010). *Türk Müziğinde Ritmik Yapılar ve Duygu İfadeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

5. Beyit alt başlıkları:

- Şevk-âver Makamının Özellikleri ve Duygusal Etkisi
- Şevk-âver Makamı ve Mehter Müziği
- Bahar ve Duygusal Uyanış
- Duygusal ve Estetik Etkiler

5. Beyit atıfları:

- Başgöz, İ. (1999). *Mehter Marşlarının Toplumsal Psikolojik Etkileri*. İstanbul: Bilge Yayınları, s. 92.

- Beken, M. (2016). *Osmanlı Müziğinde Makamlar ve Duygusal İfadeler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 134.

- Turhan, S. (2010). *Türk Müziğinde Ritmik Yapılar ve Duygu İfadeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 254.

- Öztürk, A. (2002). *Osmanlı Müziğinde Makamların Duygusal Etkileri*. Ankara: MEB Yayınları, s. 192.

6. Beyit başlıkları:

- Bahar ve Gül Devri: Aşkın Coşkusu ve Hüznü
- Dilberânın Eziyeti ve Aşkın İronisi
- Fevri ve Aşkın Sürpriz Doğası
- Bahar ve Aşkın Psikolojik Yönü

6. Beyit atıfları:

- Beken, M. (2016). *Osmanlı Müziğinde Makamlar ve Duygusal İfadeler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Meriç, Ş. (1998). *Osmanlı Edebiyatında Aşkın Duygusal Derinlikleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Meriç, Ş. (1998). *Tasavvuf ve Neyin Sembolik Anlamı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, Ş. (1998). *Tasavvuf ve Osmanlı Müzik Kültürü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öztürk, A. (2002). *Osmanlı Müziğinde Makamların Duygusal Etkileri*. Ankara: MEB Yayınları.
- Turhan, S. (2010). *Türk Müziğinde Ritmik Yapılar ve Duygu İfadeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

7. Beyit alt başlıkları:

- Ferahlık ve Kederin Zıtlığı
- Eğlence ve Coşku: Tarab ve Cümbüş
- Şikâyetin Terk Edilmesi ve Psikolojik Rahatlama
- Müzik ve Duygusal İyileşme
- Sosyal ve Duygusal Yenilenme

7. Beyit atıfları:

- Başgöz, İ. (1999). *Mehter Marşlarının Toplumsal Psikolojik Etkileri*. İstanbul: Bilge Yayınları, s. 96.
- Beken, M. (2016). *Osmanlı Müziğinde Tarab ve Coşkunun Duygusal Etkileri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 190.
- Meriç, Ş. (1998). *Osmanlı Edebiyatında Duygusal Rahatlama ve Şikâyetin Yeri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 118.
- Turhan, S. (2010). *Türk Şiirinde Duygusal Dönüşüm ve Coşku*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 211.
- Öztürk, A. (2002). *Osmanlı Müziğinde Eğlencenin Duygusal İyileştirici Rolü*. Ankara: MEB Yayınları, s. 214.

8. Beyit alt başlıkları:

- Gökkuşbe ve Güvenlik Sembolizmi
- Ay Sembolizmi ve Vezir
- Yiğitlik ve Liderlik

8. Beyit atıfları:

- Beken, M. (2016). *Osmanlı Şiirinde Kozmik Betimlemeler ve Yöneticilerin Methiyesi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 210.
- Meriç, Ş. (1998). *Osmanlı Edebiyatında Güvenlik ve Liderlik Temaları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 135.
- Turhan, S. (2010). *Türk Şiirinde Ay Sembolizmi ve Rehberlik İlişkisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 245.
- Öztürk, A. (2002). *Osmanlı Şiirinde Yiğitlik ve Liderlik Temaları*. Ankara: MEB Yayınları, s. 230.

9. Beyit alt başlıkları:

- Sultan Selim Han Dönemi: Barış ve Mutluluk
- Şarkı Söyleme ve Müzik: Mutluluğun Sembolü
- Dem-i Şâdî: Mutluluk ve Teselli Dönemi
- Cihanın Teselli Bulması
- Müzik ve Sosyal Düzen

9. Beyit atıflar:

- Başgöz, İ. (1999). *Osmanlı'da Sanat ve Sosyal Düzen*. İstanbul: Bilge Yayınları, s. 104.
- Beken, M. (2016). *Osmanlı Müziği ve Sultanların Sanata Verdiği Önem*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 223.
- Meriç, Ş. (1998). *Osmanlı Sarayında Müzik ve Sanatın Yeri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 142.
- Turhan, S. (2010). *Osmanlı Şiirinde Mutluluk ve Sosyal Dönüşüm*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 276.
- Öztürk, A. (2002). *Osmanlı Devleti ve Kültürel Huzur Dönemleri*. Ankara: MEB Yayınları, s. 236.

10. Beyit alt başlıkları:

- Şahların Şahı ve Yönetim Kabiliyeti
- Bilgelik ve Yönetim Becerisi
- Cem ve Güzellik Sembolizmi
- Taht ve Bilgelik

10. Beyit atıfları:

- Beken, M. (2016). *Osmanlı Şiirinde Bilgelik ve Yönetim Kabiliyeti*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 230.
- Meriç, Ş. (1998). *Osmanlı Edebiyatında Hükümdarlık ve Entelektüel Liderlik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 158.
- Turhan, S. (2010). *Türk Şiirinde Cemşid ve Hükümdar İlişkisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 292.
- Öztürk, A. (2002). *Osmanlı Şiirinde Taht ve Bilgelik Sembolizmi*. Ankara: MEB Yayınları, s. 250.

5.2. 11-20 Arası Beyitlerde Yönlendirme Yapılmadan Yöneltilen Soruların Cevaplanma Biçimi ve Cevapların Atıfları

11-20 arası beyitler için herhangi bir yönlendirme yapılmamıştır. Sadece beyitleri şerh etmesi talep edilmiştir. Beyitler verildikten sonra “Beyitleri günümüz Türkçesine çevir ve literatüre atıf yaparak şerh et lütfen.” şeklinde talep ifadesi yazılmıştır.

- Verilen beyitler, 1-10 arası beyitlerde olduğu gibi alt başlıklar oluşturularak cevaplanmamıştır. Daha çok kavramsal çerçeve çizilmiş ve edebî, tarihî ve kültürel yorumlardan oluşturulmuştur. Bir örneği aşağıdaki gibidir:

Şerh:

"Alup vech-i şebah derbânına Dârâ'yı benzetmem": Bu mısra, klasik Türk şiirinde güzelliğin zirve noktasını temsil eden kişilere yapılan benzetmelerin aksine, şairin muhatabının (derbân: kapıcı, metaforik olarak bir güzellik timsali olabilir) güzelliğini Dârâ gibi ihtişamlı ve tarihi bir şahsiyete benzetmediğini ifade eder. Dârâ, Divan edebiyatında yalnızca hükümdarlık değil, aynı zamanda estetik ve ihtişamlı ilişkilendirilir. Ancak şair burada, muhatabının güzelliğini abartılı bir tarihsel figüre benzetmekten kaçındığını söyler."

Beyitlerin şerh edilmesinden sonra konuyla ilgili kaynakların ismi verilerek kaynaklardaki bilgiler sunulmuştur.

Kaynak: Şemsettin Sami'nin "Kâmûs-ı Türkî" eseri incelendiğinde, "Dârâ" kelimesinin bir şahsın güzelliği ya da ihtişamı ile özdeşleştiği ve mecazi anlamda kullanıldığı görülür. (Sami, 1899)

11-20 arası atıf yapılan kaynaklar:

- Altuniş-Gürsoy, B. (2007). *Osmanlı Şiirinde Hükümdar ve Şair İlişkisi*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (Altuniş-Gürsoy, 2007, s. 154).
- Ayan, H. (2000). *Divan Şiirinde Sesin ve Yankının Metaforik Kullanımı*. İstanbul: Türk Dili ve Edebiyatı Vakfı Yayınları. (Ayan, 2000, s. 87).
- Kaplan, M. (1982). *Tevfik Fikret ve Şiirlerinde Kader Eleştirisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Kaplan, 1982, s. 64).
- Kaplan, M. (1985). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları. (Kaplan, 1985, s. 212).
- Köprülü, F. (1981). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (2. baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. (Köprülü, 1981, s. 89).
- Köprülü, M. F. (1966). *Türk Edebiyatında Felek ve Zaman*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. (Köprülü, 1966, s. 54).
- Köprülü, M. F. (1981). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Köprülü, 1981, s. 78).
- Köprülü, M. F. (1981). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Köprülü, 1981, s. 203).
- Köprülü, M. F. (1991). *Türk Edebiyatında Usûl ve Makâmlar*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (Köprülü, 1991, s. 112).
- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Akçağ Yayınları. (Pala, 1989, s. 200).
- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Akçağ Yayınları. (Pala, 1989, s. 174).
- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Akçağ Yayınları. (Pala, 1989, s. 157).
- Pala, İ. (1995). *Divan Şiiri Üzerine Makaleler*. İstanbul: Kapı Yayınları. (Pala, 1995, s. 145).
- Pala, İ. (1997). *Şiirimizin Aynası*. İstanbul: Kapı Yayınları. (Pala, 1997, s. 131).

- Pala, İ. (1997). *Şiirimizin Aynası*. İstanbul: Kapı Yayınları. (Pala, 1997, s. 163).
- Sami, Ş. (1899). *Kāmûs-ı Türkî*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Sami, Ş. (1900). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Kasbar Matbaası. (Sami, 1900, s. 478).
- Sami, Ş. (1900). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Kasbar Matbaası. (Sami, 1900, s. 250).
- Sami, Ş. (1900). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Kasbar Matbaası. (Sami, 1900, s. 234).
- Tarlan, A. N. (1955). *Fuzûlî'nin Şiir Dünyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

6. Cevapları Karşılaştırma Tablosu

1-10 ile 11-20 arası beyitlerin yorumunda şu farklılıklar görülmektedir:

Müzik-duygu yönlendirmesiyle yorumlanması talep edilen beyitler (1-10)	Doğrudan şerh etmesi talep edilen beyitler (11-20)
Cevaplar alt başlıklar halinde verilmiştir.	Cevaplar kavram açıklamasıyla verilmiştir.
Cevaplarda 4 ile 7 kaynağa dayanmaktadır.	Cevaplar tüm beyitlerde 2 kaynağa dayanmaktadır.
Tüm cevaplarda 11 farklı kaynak verilmiştir.	Tüm cevaplarda 7 farklı kaynak verilmiştir.
Cevaplar oldukça uzundur.	Cevaplar kısadır.
Cevaplar için sadece kaynaklara atıf yapılmıştır.	Cevaplar için ayrıca kaynaklara yönlendirilmiştir.

db | 83

7. Cevapların Analizi

Araştırma konusu metin yorumu olduğu için içerik analizi yapılmıştır.

7.1. Doğruluk Değerlendirmesi

Yöntem kısmında hakkında bilgi verilen Bilgi Doğruluğu İndeksi (Accuracy of Information Index - AOI) kullanılarak yapıldı. Bu indeks, beş maddeye dayalı olarak her yanıtın 0 ile 5 arasında puanlanmasını içermektedir. Ancak kanıtlara dayanma maddesine

bir ilaveyle madde sayısı altıya çıkarıldı. Zira kanıtlara dayansa da kanıtların olup olmadığı da kontrol edilmelidir düşüncesinden hareketle bu madde de eklenmiştir.

- Bilgi-yorum doğruluğu
- Kanıtlara dayanma (kitap, makale, ansiklopedi maddesi, rapor vs.)
- Kanıtların doğruluğu
- Tutarlılık
- Açıklık ve spesifiklik
- Konu ile ilgililik

7.1. 1.1-10 Arası Beyitlerin Doğruluk Değerlendirmesi Tablosu ve Analizi

Beyit No	Bilgi-yorum doğruluğu	Kanıtlara dayanma	Kanıtların doğruluğu	Açıklık Spesifiklik	Konu ile ilgililik
1.Beyit	4	0	0	4	5
2.Beyit	4	0	0	4	5
3.Beyit	4	0	0	4	5
4.Beyit	4	0	0	3	4
5.Beyit	4	0	0	4	4
6.Beyit	4	0	0	5	5
7.Beyit	5	0	0	4	5
8.Beyit	4	0	0	4	4
9.Beyit	4	0	0	4	5
10.Beyit	4	0	0	4	5
Ortalama	4.1	5.0	0.0	4.0	4.7

1-10 Arası Beyitlerin Doğruluk Değerlendirme Tablosu Analizi:

Çıkarılan sonuçlar ve analiz aşağıdadır:

1. Bilgi-yorum doğruluğu: Beyitlerin her biri 4 ile 5 puan arasındadır. Bu puanlama, beyitlerin bilgi ve yorum doğruluğu

açısından yüksek bir seviyede olduğunu ve doğruluk standartlarına uygun bir değerlendirme yapıldığını göstermektedir.

2. Kanıtlara dayanma: Tüm beyitler bu bölümde 5 puan almış. Bu, her beyitte kanıtların değerlendirme sürecine dahil edildiğini ve yorumlarda kanıtların kullanıldığını göstermektedir. Kanıtlara dayanması yorumların güvenilirliği açısından önem taşımaktadır ancak kanıtların doğruluğu bu konuda önemli bir göstergedir.

3. Kanıtların doğruluğu: Tüm beyitlerde 0 puan verilmesi, kanıtların incelendiğini ve bu inceleme sonucunda yanlış olduklarının tespit edildiğini gösteriyor. Bu durum, beyitlerin değerlendirilmesinde kullanılan kanıtların güvenilirliğinin sorgulandığını ve doğru olmayan kanıtların yorum sürecine dahil edildiğini işaret ediyor. Yanlış kanıtlara dayanan yorumlar, değerlendirme sonuçlarının doğruluğunu olumsuz etkileyebilmekte ve bu nedenle, daha güvenilir ve doğru kanıtlarla bir inceleme yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bilgi ve yorumların doğruluk oranlarının 4-5 arasında olması ise kanıtların doğru bilgiler için uyarıldığını göstermektedir.

4. Açıklık ve spesifiklik: Beyitlerin çoğunda açıklık ve spesifiklik puanları 4 veya 5 olarak verilmiş, ancak 4. beyitte 3 puan verilmiştir. Bu genel olarak beyitlerin açık ve anlaşılır olduğunu gösterse de 4. beyitte görülen düşük puan, bu beyitte daha fazla açıklık veya spesifiklik gerekliliğini işaret etmektedir.

5. Konu ile ilgililik: Konu ile ilgililik açısından puanlar çoğunlukla 4 veya 5 olarak verilmiştir. Bu, beyitlerin konu ile büyük ölçüde uyumlu olduğunu gösterir, ancak birkaç beyitte biraz daha bağlantılı ifadelerle ilgililiğin artırılabilir.

7.1.2. 11-20 Arası Beyitlerin Doğruluk Değerlendirmesi Tablosu ve Analizi

Beyit No	Bilgi-yorum doğruluğu	Kanıtlara dayanma	Kanıtların doğruluğu	Açıklık Spesifiklik	Konu ile ilgililik
11. Beyit	3	5	0	3	3
12. Beyit	4	5	0	5	4
13. Beyit	4	5	0	5	4
14. Beyit	4	5	0	5	4
15. Beyit	4	5	0	5	5

16. Beyit	5	3	0	5	5
17. Beyit	4	5	3	5	5
18. Beyit	5	4	3	5	5
19. Beyit	4	5	3	5	5
20. Beyit	2	5	3	5	2
Ortalama	3.9	4.7	1.2	4.8	4.2

11-20 Arası Beyitlerin Doğruluk Değerlendirme Tablosu Analizi:

Çıkarılan sonuçlar ve analiz aşağıdadır:

1. Bilgi-yorum doğruluğu: Beyitler 2 ile 5 arasında değişen puanlar almış ve ortalama 3.9 olarak hesaplanmıştır. Bu, beyitlerin bilgi ve yorum doğruluğunun ortalamanın üstünde olduğunu göstermektedir ancak bazı beyitlerde (özellikle 20. beyitte) doğruluğun oldukça düşük olduğu görülmektedir.

2. Kanıtlara dayanma: 16. beyitte 3 ve 18. beyitte 4 puan dışındaki beyitler 5 puan almıştır. Ortalama 4.7 puan ile değerlendirilmesi, yorumların çoğunlukla kanıtlara dayandığını göstermektedir.

3. Kanıtların doğruluğu: Bu bölümde 0 ile 3 arasında değişen puanlar bulunmaktadır. Özellikle 11-15. beyitlerde kanıtların doğruluğu 0 puan; 17-20. beyitlerde 3 puandır. Ortalama 1.2 olması, kanıtların doğruluk oranının güvenilir olmadığını göstermektedir. Bu durumda kanıtların sorgulanması gerektiği sonucu çıkarılabilir.

4. Açıklık ve Spesifiklik: Beyitler bu bölümde 3 ile 5 arasında puan almış ve ortalama 4.8 puan ile genel olarak yüksek bir açıklık ve spesifiklik seviyesi sağlanmıştır. Sadece 11. beyit 3 puan olarak daha az açık veya spesifik olarak değerlendirilmiştir.

5. Konu ile ilgililik: Bu kategoride en düşük 2, en yüksek 5 görülmekte ve ortalama 4.2'dir. Beyitlerin çoğu konu ile uyumlu olsa da 11. ve 20. beyitlerde daha düşük puanlar verilmiştir. Bu da beyitlerin konu ile daha az bağlantılı bulunduğunu göstermektedir.

7.1.3. Doğruluk Değerlendirme Tablolarının Karşılaştırmalı Analizi:

Yönlendirme yapılarak sorulan 1-11 arası beyitlerin Doğruluk

değerlendirme tablosu ile yönlendirme yapılmadan yöneltilen 11-20 arası beyitler hakkında sorulara verilen cevapların karşılaştırmalı analizi aşağıdaki gibi yapılmıştır:

1. Bilgi-yorum doğruluğu:

- 1-10 Beyitler: Puan ortalaması: 4.1.
- 11-20 Beyitler: Puan ortalaması: 3.9.
- Karşılaştırma: Yönlendirme ile yapılan değerlendirmede bilgi-yorum doğruluğu puanı 0.2 puan daha yüksektir. Bu, yönlendirme sayesinde bilgi doğruluğunun daha sağlam ve tutarlı bir biçimde sağlandığı şeklinde değerlendirilebilir.

2. Kanıtlara dayanma:

- 1-10 Beyitler: Puan ortalaması: 5.0.
- 11-20 Beyitler: Puan ortalaması: 4.7.
- Karşılaştırma: Yönlendirme olmadan yapılan değerlendirmede, bazı beyitlerin kanıtlara dayanma açısından düşük puan aldığı görülmektedir. Bu, yönlendirme eksikliği nedeniyle yorumların kanıtlara dayandırılmasının daha zor olduğu veya eksik kanıtlarla değerlendirme yapıldığı şeklinde yorumlanabilir.

3. Kanıtların doğruluğu:

- 1-10 Beyitler: Puan ortalaması: 0.
- 11-20 Beyitler: Puan ortalaması: 1.2.
- Karşılaştırma: Yönlendirmesiz soruların cevaplarında daha çok kanıtların doğruluğu kullanılmıştır. Bu, yönlendirme olmadan yapılan çalışmalarda kanıtların doğruluğuna daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini veya kanıt doğruluğunun daha fazla sorgulandığını gösterebilir.

4. Açıklık ve Spesifiklik:

- 1-10 Beyitler: Puan ortalaması: 4.0.
- 11-20 Beyitler: Puan ortalaması: 4.8.
- Karşılaştırma: Yönlendirmesiz soruların cevaplarında açıklık ve spesifiklik açısından daha yüksek puan görülmektedir. Bu, yönlendirme olmadan yapılan değerlendirmelerin daha detaylı ve anlaşılır bir şekilde ele alındığını gösterebilir.

5. Konu ile ilgililik:

- 1-10 Beyitler: Puan ortalaması: 4.7.
- 11-20 Beyitler: Puan ortalaması: 4.2.

• Karşılaştırma: Yönlendirmesiz soruların cevaplarında konu ilgililiği 0.5 oranında daha düşük kalmıştır. Bu, yönlendirme olmadan bazı beyitlerin konu bütünlüğünden sapma eğiliminde olabileceğini veya değerlendirmede konu ile bağlantılı noktaların gözden kaçabileceğini işaret etmektedir.

7.1.4. Doğruluk Değerlendirmesinde Kullanılan Kaynaklar:

Metin şerhine dair doğruluk değerlendirmesiyle ilgili yaptığımız kaynaklar Şemseddin Sâmî², Fuat Köprülü³, Ali Nihad Tarlan⁴, Mehmet Kaplan⁵, İskender Pala⁶; Cinuçen Tanrıkorur⁷, İsmail Hakkı Özkan⁸, Savaş Barkçin⁹, Yalçın Çetinkaya¹⁰, Ahmet Hakkı Turabi¹¹, Necmeddin Şahiner¹², Ali Cañçelik¹³, Mehmet Öncel¹⁴, İhsan Şen¹⁵, M. Fatih Genç-E.A Uddin¹⁶ tarafından hazırlanan kaynaklara müracaat edilmiştir.

- ² Şemseddin Sâmî, *Kamus-ı Türki* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2023).
- ³ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003).
- ⁴ Ali Nihad Tarlan, *Edebiyat Meseleleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1981); Ali Nihad Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005).
- ⁵ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997).
- ⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000); İskender Pala, "Bir Elmanın İki Yarısı: Klasik Şiir ve Osmanlı Tarihi", *Türk Kültürü İnceleme Dergisi* 3 (ts.), 141-154.
- ⁷ Cinuçen Tanrıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Müsikisi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005).
- ⁸ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Müsikisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006).
- ⁹ Savaş Barkçin, *40 Makam 40 Anlam* (İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021).
- ¹⁰ Yalçın Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995).
- ¹¹ Ahmet Hakkı Turabi, *Gevrekzâde Hafız Hasan Efendi ve Müsikî Risâlesi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005).
- ¹² Necmeddin Şahiner, *Avrupa'yı Titreten Musiki Mehter* (İstanbul: Elips Kitap, 2007).
- ¹³ Ali Cañçelik, *Şiir Aynasında Tarih* (Konya: Entropi Akademi, 2022); Ali Cañçelik, *18. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Musiki Bestekâr, Terminoloji ve Tahlil* (Konya: Entropi Akademi, 2022).
- ¹⁴ Mehmet Öncel - Muhammet Ali Çergel, *Türk Müzikolojisinin Kurucusu Rauf Yektâ Bey* (İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2024); Mehmet Öncel, *Medeniyet değerlerimiz: Musiki* (İstanbul: Evrensel Değerler, 2021).
- ¹⁵ İhsan Şen, *II. Abdülhamid Döneminde Merâsim Musikîsi* (İlahiyat Yayınları: Ankara, 2020).
- ¹⁶ M. Fatih Genç - E.A Uddin, "The model of religious education in today's secular and multicultural societies - Post-Confessional Inclusivist Religious Education (PCIRE)", *British Journal of Religious Education (ISI)* 45/2 (2022), 127-137.

Sonuç

1-10 arasında beyitler hakkında yönlendirme yapılarak sorular sorulmuş ve açıklama istenmiştir. Cevaplar doğruluk değerlendirme kriterlerine göre analiz edilmiştir.

Buna göre 1-10 arası tablo, beyitlerin kanıtlara dayanarak değerlendirildiğini ve yüksek doğruluk seviyesine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, kanıt doğruluğu puanının sıfır olması, kanıtların kaynağının güvenilirliği veya doğruluğu hususunda dikkatli olunması ve mutlaka sağlamanın yapılması gerektiğini göstermektedir. Beyitlerin açıklık ve spesifiklik açısından büyük oranda tatmin edici olduğu, ancak bazı beyitlerde geliştirme potansiyeli bulunduğu da görülmektedir.

11-20 arasındaki beyitlerin değerlendirildiği tablo, beyitlerin çoğunlukla kanıtlara dayalı yorumlara sahip olduğunu ve açıklık ile konu ilgililiği açısından tatmin edici seviyede olduğunu göstermektedir. Ancak, kanıtların doğruluğu konusunda bazı eksiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle 11. ve 20. beyitlerde bilgi-yorum doğruluğu ve konu ile ilgililik puanlarının düşük olması, bu beyitlerin değerlendirme kriterlerine göre zayıf yönlerini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, analizlerin daha güvenilir bir temel üzerinde yapılması için kanıtların doğruluğunun gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Her iki tabloya göre genel bir çıkarım şu şekildedir: Yönlendirme ile yapılan sorulara verilen cevaplar bilgi doğruluğu, kanıtlara dayanma ve konu ilgililiği açısından daha tutarlı ve yüksek puanlara sahiptir. Bu da yönlendirmeyle, değerlendirme kriterlerine daha sistematik bir yaklaşımla uyulduğunu gösteriyor denebilir. Yönlendirme olmadan yapılan değerlendirme daha bağımsız yorum içerdiğinden açıklık ve spesifiklikte daha yüksek puanlara ulaşmış, ancak konu ilgililiği ve kanıt doğruluğu açısından zayıf kalmıştır.

Bu analizler, yönlendirme ile yapılan değerlendirmelerin daha düzenli ve konuya bağlı yorumlar sağladığını, ancak bağımsız değerlendirmelerde bazı ek açıklık ve detayların ortaya çıkabildiğini ortaya koymaktadır.

Yapay zekânın sosyal bilimlerde özellikle sanat ve edebiyat sahasında genel tamamen olumlu veya tamamen olumsuz yargılara kapılmadan kullanılabilmesine dair bir çıkarımı da bu makalenin

sonuçları arasına ekleyebiliriz. Kontrol yazarda olmak kaydıyla yapay zekânın yorumları alınabilir ve kanıt doğruluğu sağlanarak bilgi ve yorum doğruluğu güçlendirilebilir. Nitekim yapay zekâ bir asistan olarak düşünüldüğünde çalışmayla ilgili doküman ve bilginin temin edilmesinde kullanılan bir araç statüsü kazanacaktır. Bu ise yapay zekânın kullanımıyla ilgili sınırları belirlemede önemli bir noktadır.

Sonuç olarak şu söylenebilir: Yapay zekâ, sosyal bilimler sahasında standart bilgilerin temin, tasnifi ve sınırları belirlenmiş analiz yöntemleriyle analizi konusunda araştırmacının elini kolaylaştıran önemli bir araçtır. Araştırmacının özellikle İngilizce sahasındaki literatür konusunda imkânlarını genişletmektedir. Türkçe kaynaklar konusunda sapmalar olsa da ilgili sahanın temel meseleleri konusunda yönlendirmede önemli bir işlev göstermektedir. Çok uzun zaman alacak bilgilerin çok hızlı şekilde değerlendirmesi ve analizi konusunda da dil ayırımı olmaksızın araştırmacıya önemli kolaylıklar sağlamaktadır.

Kaynakça

- Barkçin, Savaş. *40 Makam 40 Anlam*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2. Basım, 2021.
- Cañçelik, Ali. *18. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Musiki Bestekâr, Terminoloji ve Tahlil*. Konya: Entropi Akademi, 2022.
- Cañçelik, Ali. *Şiir Aynasında Tarih*. Konya: Entropi Akademi, 1. Basım, 2022.
- Çetinkaya, Yalçın. *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Genç, M. Fatih - Uddin, E.A. "The model of religious education in today's secular and multicultural societies - Post-Confessional Inclusivist Religious Education (PCIRE)". *British Journal of Religious Education (ISI)* 45/2 (2022), 127-137.
- Groves, Robert M. *Survey Methodology*. United States of America: Wiley, 2. Basım, 2008.
- Kaplan, Mehmet. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 4. Basım, 1997.
- Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.
- Merton, Robert King. *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press, 1968.
- Öncel, Mehmet. *Medeniyet değerlerimiz: Musiki*. İstanbul: Evrensel Değerler, 2021.
- Öncel, Mehmet - Çergel, Muhammet Ali. *Türk Müzikolojisinin Kurucusu Rauf Yektâ Bey*. 3 Cilt. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2024.
- Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Müsikisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 8. Basım, 2006.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 7. Baskı., 2000.
- Pala, İskender. "Bir Elmanın İki Yarısı: Klasik Şiir ve Osmanlı Tarihi". *Türk Kültürü İnceleme Dergisi* 3 (ts.), 141-154.
- Rabbie, Earl R. *The Practice of Social Research*. Avustralya: Cengage AU, 15. Basım, 2020.
- Şahiner, Necmeddin. *Avrupa'yı Titreten Musiki Mehter*. İstanbul: Elips Kitap, 2007.
- Şemseddin Sâmî. *Kamus-ı Türki*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı., 2023.

- Şen, İhsan. *II. Abdülhamid Döneminde Merâsim Musikisi*. İlahiyat Yayınları: Ankara, 2020.
- Tanrıkörur, Cinuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Müsikisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Tarlan, Ali Nihad. *Edebiyat Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1981.
- Tarlan, Ali Nihad. *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 4. Basım, 2005.
- Turabi, Ahmet Hakkı. *Gevrekzâde Hafız Hasan Efendi ve Müsikî Risâlesi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.

